

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK DURUMLARININ SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

Gülden Uyanık Balat* , Berrin Akman**

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada amaç, lise öğrencilerinin cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve devam ettikleri sınıflarına göre psikolojik durumları arasındaki farklılıkları incelemektir. **Yöntem:** Araştırmaya, Ankara il merkezinde beş farklı ilçede yer alan beş resmi, iki özel liseden seçkisiz yöntemle seçilen 482 öğrenci katılmıştır. Çalışmaya katılan gençlere 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (YSR) ve araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formu uygulanmıştır. **Sonuçlar:** Analizler sonucunda araştırma bulgularından bazıları şunlardır: 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği, Sorun Davranışlar bölümünde; Somatik Sorunlar, Anksiyete-Depresyon, Suça Yönelik Davranışlar, İç Yönelim ve Toplam Problem'de cinsiyetler arası fark önemli bulunmuştur. Sosyoekonomik düzeye göre, suça yönelik davranışlar alt testinde üst sosyoekonomik düzey lise öğrencileri alt ve orta sosyoekonomik düzey lise öğrencilerine göre anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır. Gençlerin devam ettikleri sınıflarına göre, Sosyal İç Dönüklük, Suça Yönelik Davranışlar, İç Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problem'de sınıflar arası fark önemli bulunmuştur. **Tartışma:** Çalışmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve sınıflarına göre ruhsal durumları arasında önemli farklar olduğu ve gençlerin bu sorunlarının irdelenmesi, tanılma ve sağaltım çalışmalarına önem verilmesi gerektiği görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Lise öğrencileri, psikolojik durum, sosyodemografik özellikler

SUMMARY: INVESTIGATION OF THE PSYCHOLOGICAL STATUS OF THE HIGH SCHOOL STUDENTS WITH REGARD TO THEIR SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Objective: The aim of this study was to investigate the association between the students' psychological well being and the gender, socioeconomical status and the grades of the high school students. **Method:** 482 students from 5 state and 2 private high-schools participated into this study. The Youth Self Report 11-18 and the information form developed by the investigators were given to the students. **Results:** The boys and the girls had significantly different scores on the problem behaviors subunits of the Youth Self Report; somatic complaints, anxious-depressed, delinquent behavior, internalizing and the total problem scores revealed differences. It was also found that students from the families with high socioeconomical status had higher scores on delinquent behavior subunit than the students from lower socioeconomical status. Finally the analyses showed that the students from different grades had different scores for the social problems, internalizing, externalizing, delinquent behaviors and the total problems. **Discussion:** The results show that psychological well being of the students differs according to the gender, socioeconomical status and grades of students. The necessity to conduct such studies and the importance of finding solutions to the problems of students were discussed in the present study.

Key words: High school children, psychological well being, social demographic characteristics

GİRİŞ

İnsanların gereksinimlerini karşılamak için kullandıkları değişik iletişim biçimleri onların davranış örüntüsünü oluşturur. Bazı bireyler çekingendirler, amaçlarına ulaşamazlar, gereksinimlerini karşılamakta güçlük çekerler. Bu nedenle de, çoğu kez ya öfkeyle ya da yetersizlik kaygısıyla doludurlar. Bazılarıysa çevreyle ilişkilerinde saldırganlardır; yani istedikleri amaçlara ulaşmak, gereksinimlerini karşılamak için başkalarını küçük görme, dikkate almama eğilimi gösterirler (Mc Whirter ve Voltan 2000). Her gün karşılaşılan kişisel sorunların bir kısmı bireylerin duygularını anlatma ya da ilgi ve isteklerini kendileri için önemli olan bireylere iletmede başarısız

olmalarından kaynaklanmaktadır (Dusek 1987). Ergenliğin olumlu ve olumsuz tüm duyguların yoğun, bütün tepkilerin aşırı olduğu bir dönem olduğu belirtilmektedir (Decay ve Kenny 1994). UNESCO'nun tanımına göre ergenlik "Cesaretin çekingenliğe, serüven isteğinin rahata üstün geldiği çağdır." Aynı zamanda bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılar dönemidir. Ergenlik her yerde her zaman coşkulu, atılgan ve çalkantılı bir çağ olarak görülmektedir (Yörükoğlu 1993).

Bu dönemi sağlıklı geçiren bir ergen için bazı ciddi sorunlar söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle ergenin kendisini nasıl değerlendirdiği önemlidir. Kendini değerlendirme ile ilgili yapılmış pek çok araştırma vardır. Achenbach ve arkadaşları (1987), gençlerin duygusal/davranışsal

*Dr., Marmara Üniv. Atatürk Eğitim Fak., İstanbul.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniv. Eğitim Fak., Ankara.

problemlerini meta-analiz çalışmaları ile ölçerek ergenin, akran ilişkilerini, anne babaları, öğretmenleri ile ilişkilerini incelemişlerdir. 11-18 yaş gençler için kendini değerlendirme ölçeğinin kullanıldığı bir araştırma sonucunda ergenlerde, içeyönelim, anksiyete/depresyon, somatik sorunlar, sosyal sorunlar ve düşünce sorunları olduğu bulunmuştur (Ferdinand ve ark. 1999). Belter ve arkadaşları (1996), Minnesota Kişilik Envanteri ile Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin geçerlik çalışmasını yapmışlar ve iki ölçek arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Conners ve arkadaşları (1997), ise 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'ni kullanarak yaptıkları araştırmalarında artan yaşla birlikte sorun davranışların arttığını ve bütün yaş gruplarında kızların erkeklerden daha fazla içe yönelim problemleri olduğunu; ayrıca içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinin ergenlerde dikkat dağınıklığı, hiperaktivite sorunu için belirtiler verdiğini belirtmişlerdir. Moskowitz (1986) kendini değerlendirme ve kişilik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Brown (1999), yüksek risk grubu taşıyan 11-17 yaş arasındaki gençlerin tutum ve davranışlarını değerlendirmiştir. Erol ve arkadaşları (1998), 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin ülkemize uyarlama çalışmasını 2206 denek ile yapmışlardır. Bu çalışmanın bulgularından bazıları şu şekildedir: Gençler Toplam Yeterlik'te yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık belirtmemişlerdir. 11-18 yaş gençlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda Toplam Problem'de gençlerde kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Oysa anne baba ve öğretmenlerin erkekleri kızlara oranla daha sorunlu olarak algıladıkları bildirilmiştir. Sorunların türüne bakıldığında; kızların İçe Yönelim, erkeklerin ise Dışa Yönelim sorunlarından daha yüksek puanlar aldıkları belirtilmektedir. Ayrıca bu çalışmada Dışa Yönelim'i oluşturan Suça Yönelik Davranışlar'da, erkekler kızlardan daha yüksek puan alırken, Saldırgan Davranışlar alt testinde gençler, cinsiyetler arası farklılık belirtmemişlerdir. Yaşa bağlı değişimler incelendiğinde, gençler yaş ilerledikçe Toplam Problem'de artma olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, gençlerin anne baba ve öğretmenlerine göre daha fazla sorun bildirdikleri bulunmuştur.

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin psikolojik durumları sosyodemografik özelliklerine göre incelenmiş ve tarama modelinde bir araştırma planlanmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Bu çalışmada ergenin kendisinin verdiği bilgiler doğrultusunda psikolojik durumları 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği ile değerlendirilerek, sosyodemografik özelliklerine göre incelenmiştir.

Ankara il merkezinde bulunan Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle ilçeleri belediye sınırları içindeki liseler belirlenmiştir. Seçkisiz örnekleme yöntemiyle beş resmi, iki özel lise seçilmiştir. Seçilen bölgelerde bulunan liselere devam eden öğrenci potansiyellerine göre ağırlıklar hesaplanmış ve her bölgeden kaçar öğrenci alınacağı tabakalı seçkisiz örnekleme yöntemiyle hesaplanmıştır ve 245'i kız, 237'si erkek olmak üzere toplam 482 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklemi oluşturan öğrencilerin 131'i üst sosyoekonomik düzeydeki, 216'sı orta sosyoekonomik düzeydeki ve 135'i alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarıdır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) Ankara sosyoekonomik düzeylere göre bölgeleme haritası kullanılarak Çankaya bölgesinde bulunan liseler üst sosyoekonomik, Yenimahalle ve Keçiören bölgesinde bulunan okullar orta sosyoekonomik, Altındağ ve Mamak bölgesinde bulunan okullar alt sosyoekonomik düzey olarak alınmıştır. Lise 1, Lise 2, ve Lise 3'üncü sınıf öğrencileri olmak üzere 25 farklı sınıftan öğrenci çalışmaya katılmıştır.

Araştırmanın istatistiksel çözümleri SPSS paket programında, Tukey HSD testleri ile yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler 1998 ve 1999 yıllarında resmi okulların eğitim dönemlerinde toplanmıştır.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği

Achenbach (1991) tarafından geliştirilen ölçek, Erol ve arkadaşları (1998) tarafından ülkemize uyarlanmıştır. Ölçek 17 yeterlik, 112 problem maddesi olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yeterlik ile ilgili maddeler gencin ilgilendiği ve aktif olarak katıldığı spor ve spor dışı etkinlikleri,

bu konulardaki becerilerini evde ya da ev dışında yaptığı işlerin sayısı ve niteliğini kapsar. Okuldaki başarı durumu ile ilgili maddeler de ölçekte yer almaktadır. Etkinlik ve sosyallik alt ölçeklerinin toplamından Toplam Yeterlik puanı elde edilmiştir. Ölçeğin ikinci bölümünde 112 problem maddesi vardır. Sorun davranışlar son altı ayda görülme sıklık derecesine göre 0,1,2 olarak derecelendirilir ve çeşitli alt ölçekler içinde gruplandırılır. Ölçekten İçe Yönelim ve Dışa Yönelim gibi iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim grubunu; Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Yakınmalar, Anksiyete-Depresyon; Dışa Yönelim grubunu ise, Suça Yönelik Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar alt testlerinin toplamı oluşturmaktadır. Ayrıca her iki gruba girmeyen Sosyal Sorunlar, Düşünce Sorunları ve Dikkat Sorunları ölçekte yer almaktadır. Bu alt testlerin toplamından Toplam Problem puanı elde edilmiştir. Ayrıca sadece erkekler için hesaplanan Yıkıcı Davranışlar alt testi vardır.

Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği Toplam Yeterlik için .81, Toplam Problem için .82 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmış ve katsayılar İçe Yönelim için .80, Dışa Yönelim için .81 ve Toplam problem için .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin il, ilçe ve köyde iç tutarlılığı Cronbach Alpha Katsayısı ile hesaplanmış ve Toplam Problem için il merkezinde .89, ilçede .88 ve köyde .89 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin iç tutarlılığının test-tekrar test korelasyonundaki gibi yüksek olduğunu ve ele alınan cinsiyet ve yaş gruplarında güvenilir olarak kullanılabilirdiğini göstermiştir (Erol ve ark. 1998). Ayrıca araştırmacılar tarafından hazırlanan kısa bir bilgi formu çocuklar tarafından cevaplanmıştır.

SONUÇLAR

Tablo 1 incelendiğinde; ölçeğin Yeterlik ile ilgili bölümünde cinsiyete göre dağılımında sadece Etkinlik alanında fark önemli bulunmuştur ($t=2.45$, $p<.05$) ve kızlar erkeklerden daha yüksek puan almışlardır. Sosyallik ($t=0.59>05$) ve Toplam Yeterlik'te ($t=0.24$, $p>.05$) cinsiyetler arası fark bulunmamıştır. Sorun Davranışlar'da; Somatik Sorunlar ($t=5.62$ $p<.05$), Anksiyete-Depresyon ($t=5.10$, $p<.05$), Suça Yönelik Davranışlar ($t=3.37$, $p<.05$), İçe Yönelim ($t=4.70$, $p<.05$) ve Toplam Problem'de ($t=2.36$, $p<.05$) cinsiyetler arası fark

önemli bulunmuştur. Somatik Sorunlar, Anksiyete-Depresyon, İçe Yönelim ve Toplam Problem'de kızlar, Suça Yönelik Davranışlar'da ise erkekler daha yüksek puan almışlar ve daha fazla sorun bildirmişlerdir.

Tablo 2 incelendiğinde; Yeterlik alanını oluşturan, Etkinlik [$F(2.481)=2.695$ $p>.05$], Sosyallik [$F(2.481)=1.573$ $p>.05$] ve Toplam Yeterlik [$F(2.481)=0.919$ $p>.05$] puanları ile sosyoekonomik düzeyler arası fark bulunmamıştır. Bu durum bize sosyoekonomik düzeylere göre gençlerin yeterlik alanlarında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir.

Sorun Davranışlar incelendiğinde; Sosyal İçe Dönüklük [$F(2.481)=1.358$ $p<.05$] ve Suça Yönelik Davranışlar'da [$F(2.481)=5.581$ $p<.05$] sosyoekonomik düzeyler arası fark önemli bulunmuştur. Sosyal İçe Dönüklük'te, Tukey karşılaştırma testine göre orta ve alt sosyoekonomik düzey lise öğrencileri üst sosyoekonomik düzey lise öğrencilerinden anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır. Suça Yönelik Davranışlar alt testinde Tukey karşılaştırma testine göre üst sosyoekonomik düzey lise öğrencileri orta ve alt sosyoekonomik düzey lise öğrencilerine göre anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır (Tablo 2). Üst sosyoekonomik düzey gençlerin diğer gruplarla karşılaştırıldığında daha fazla suça yönelik davranışlar göstermeleri başka çalışmalarla ayrıntılı olarak incelenmesi önerilen bir durum olabilir.

Tablo 3 incelendiğinde, Yeterlik alanında farklı sınıflardaki lise öğrencileri arasında fark bulunmamıştır.

Sorun Davranışlar'da ise, Sosyal İçe Dönüklük [$F(2.481)=7.975$ $P<.05$], Suça Yönelik Davranışlar [$F(2.481)=3.884$ $P<.05$], İçe Yönelim [$F(2.481)=3.576$ $P<.05$], Dışa Yönelim [$F(2.481)=3.807$ $P<.05$] ve Toplam Problem'de [$F(2.481)=3.279$ $P<.05$] sınıflar arası fark önemli bulunmuştur. Tukey karşılaştırma testine göre, Sosyal İçe Dönüklük alt testinde, Lise 2 ve Lise 3'üncü sınıf öğrencileri Lise 1'inci sınıf öğrencilerinden; Suça Yönelik Davranışlar, İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problem alt testlerinde Lise 3'üncü sınıf öğrencileri Lise 1 ve Lise 2'nci sınıf öğrencilerinden anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır (Tablo 3). Bu bulgular artan yaşla birlikte sorun davranışlarda da artış olduğunu bir göstergesidir.

Tablo 1: Lise Öğrencilerinin 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme (YSR) Ölçeği Alt Testleri Puan Ortalamalarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

YSR/Cinsiyet		n	X	SS	SH	t	p
Yeterlik							
Etkinlik	Erkek	237	3.5	1.4	0.09	2.45	0.015**
	Kız	245	3.9	1.4	0.09		
	Toplam	482	3.7	1.4	0.09		
Sosyallik	Erkek	237	6.7	1.6	0.1	0.59	0.557
	Kız	245	6.4	6.2	0.3		
	Toplam	482	6.5	3.9	0.2		
Toplam yeterlik	Erkek	237	13.0	10.0	0.6	0.24	0.812
	Kız	245	13.2	11.4	0.7		
	Toplam	482	13.1	10.7	0.65		
Sorun Davranışlar							
Sosyal içe dönüklük	Erkek	237	4.0	2.4	0.1	1.79	0.074
	Kız	245	4.4	2.4	0.1		
	Toplam	482	4.2	2.4	0.1		
Somatik sorunlar	Erkek	237	2.2	2.2	0.1	5.62	0.0001*
	Kız	245	3.5	2.6	0.1		
	Toplam	482	2.9	2.6	0.1		
Anksiyete-depresyon	Erkek	237	7.9	4.7	0.3	5.10	0.0001*
	Kız	245	10.3	5.4	0.3		
	Toplam	482	9.1	5.2	0.2		
Sosyal sorunlar	Erkek	237	3.0	2.1	0.1	0.04	0.965
	Kız	245	3.0	1.8	0.1		
	Toplam	482	3.0	1.9	0.1		
Düşünce sorunları	Erkek	237	2.4	2.1	0.1	0.24	0.811
	Kız	245	2.5	2.0	0.1		
	Toplam	482	2.5	2.1	0.1		
Dikkat sorunları	Erkek	237	5.5	3.1	0.2	1.90	0.058
	Kız	245	6.0	2.9	0.1		
	Toplam	482	5.8	3.0	0.1		
Suça yönelik davranışlar	Erkek	237	3.0	2.4	0.1	3.37	0.001*
	Kız	245	2.4	1.8	0.1		
	Toplam	482	2.7	2.2	0.1		
Saldırgan davranışlar	Erkek	237	9.5	5.5	0.3	0.20	0.839
	Kız	245	9.4	4.6	0.2		
	Toplam	482	9.5	5.1	0.2		
+ Yıkıcı davranışlar	Erkek	237	3.8	3.0	0.2		
	Kız	245	—	—	—		
	Toplam	482	3.8	3.0	0.2		
İçe yönelim	Erkek	237	14.4	8.8	0.6	4.70	0.001*
	Kız	245	17.8	8.0	0.5		
	Toplam	482	16.0	8.6	0.4		
Dışa yönelim	Erkek	237	12.7	8.0	0.5	1.38	0.167
	Kız	245	11.8	5.9	0.4		
	Toplam	482	12.3	7.1	0.3		
Toplam problem	Erkek	237	43.2	20.0	1.3	2.36	0.018**
	Kız	245	47.3	18.8	1.2		
	Toplam	482	45.3	19.5	0.9		

*p<0.001, **p<0.05, + sadece erkekler için hesaplanır.

TARTIŞMA

Bu araştırma ile farklı sosyoekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve devam etmekte oldukları sınıflarına göre 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları ve psikolojik durumları incelenmiştir.

Örnekleme oluşturan lise öğrencilerinin 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği puan ortalamalarının cinsiyete göre dağılımını incelediğimizde (Tablo 1), Yeterliliği oluşturan Etkinlik alanında kızlar erkeklerden daha yüksek puan almışlar ve cinsiyetler arası fark önemli bulunmuştur. Sorun Davranışlar bölümünde; Somatik Sorunlar, Anksiyete-Depresyon, Suça Yönelik Davranışlar, İçe Yönelim ve Toplam Problem puan ortalamaları ile cinsiyetler arası fark önemli bulunmuştur. Somatik Sorunlar, Anksiyete-Depresyon, İçe Yönelim ve Toplam Problem'de kızların, Suça Yönelik Davranışlar'da ise erkeklerin daha fazla davranış ve duygusal problem bildirdikleri görülmektedir. Yazına baktığımızda da erkeklerin kızlardan daha fazla suça yönelik davranışlar gösterdikleri görülmektedir (Allgood-Merten ve ark.1990, Elliot ve ark. 1989, Figueria-McDonough 1985, Henggeler 1989, McIntosh ve Jewell 1986, Tremblay ve ark.1992).

Kverma ve Hayerdahl (1998) etnik etmenlerin davranışsal sorunlara etkileri konulu araştırmalarında 210 Norveç'li ve 249 göçmen ergen ile çalışmışlar ve her iki grupta da özellikle kızlarda daha fazla davranış sorunları olduğunu belirtmişlerdir. Aynı şekilde yapılan araştırmalar gençlik dönemindeki kızlarda erkeklere göre depresyon ve üzüntü belirtilerinin daha fazla olduğunu göstermektedir (Allgood-Merten ve ark. 1990, Gore ve ark. 1992). Bu durumun tersi olarak, kabalık, tehlikelilik ve silaha ilgi davranış örüntülerini yansıtan "kaba davranışlar" olarak isimlendirebileceğimiz faktör boyutunda erkek öğrenciler kızlara göre daha yüksek puanlar elde etmişlerdir (Clark ve ark. 1990). Crijne ve arkadaşları (1997) oniki farklı kültürdeki ailelerin çocukları hakkında bildirdikleri problemleri, içe yönelim, dışa yönelim ve toplam problem açısından karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Araştırma bulguları erkeklerin toplam problem ve dışa yönelim puanlarının kızlardan daha yüksek olduğunu, içe yönelim puanlarının ise daha düşük olduğunu göstermektedir.

Ancak sorun davranışları sadece cinsiyetle ilişkilendirmemek gerekir. Ergenlerin antisosyal davranışlar veya suça yönelik davranışlar göstermelerinde, ailesel etkiler, bir gruba ait olma, akran grupları tarafından kabul görme gibi etkiler de söz konusudur. Kandel (1996) ergenlerin antisosyal veya suça yönelik davranışlar göstermelerinde arkadaş ilişkilerinin aileye göre daha fazla etkili olduğunu belirtmektedir. Lewinsohn ve arkadaşları (1995), suça yönelik davranışlar ve benlik saygısının düşük olması ile, depresyon, madde ve alkol kullanımı arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2'de lise öğrencilerinin 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamalarının sosyoekonomik düzeye göre dağılımı incelenmiş ve Yeterlik alanında sosyoekonomik düzeyler arası fark bulunmamıştır. Sorun Davranışlar bölümünde ise, Sosyal İçe Dönüklük ve Suça Yönelik Davranışlar'da sosyoekonomik düzeyler arası fark önemli bulunmuştur. Sosyal İçe Dönüklük puan ortalamaları incelendiğinde, orta ve alt sosyoekonomik düzey lise öğrencilerinin üst sosyoekonomik düzey lise öğrencilerinden anlamlı olarak daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Bu yaş grubundaki ergenlerde sosyoekonomik dezavantajlık ve sosyoçevresel nedenler içe yönelime sebep olabilir. Ekonomik zorlukların gelişimi olumsuz yönde etkilediğini gösteren araştırmalar da vardır (Duncan ve ark. 1994, Bolger ve ark. 1995). De Haan (1998), kentte yaşayan yoksul lise öğrencileri üzerinde aile faktörü ve bireysel özellikler arasındaki ilişkinin ruhsal durumlara etkisini incelemiştir. Araştırma sonunda yoksulluğun aile ve bireysel gelişimde önemli bir faktör olduğunu bulmuştur. Rowe ve arkadaşlarının (1999) yaptıkları araştırmaya göre, aynı ailenin üyelerince paylaşılan çevresel koşullar, annelerin az eğitilmiş olduğu ailelerde, annelerin çok eğitilmiş olduğu ailelere oranla daha çok etkili olmaktadır. Gad ve arkadaşları (1980), ekonomik olarak dezavantajlı ergenlerin yaşamlarında daha çok olumsuz olayla karşılaştıklarını ifade ettiklerini belirtmişlerdir.

Suç Yönelik Davranışlar'da, üst sosyoekonomik düzey öğrenciler orta ve alt sosyoekonomik düzey öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır. Buna göre üst sosyoekonomik düzey lise öğrencilerinin daha fazla suç içeren davranışlara yöneldikleri düşünülebilir. Larzelere ve Patterson (1990), sosyoekonomik düzey ile suç işleme arasında ilişki olduğunu belirtir. Buna

Tablo 2 : Lise Öğrencilerinin 11-18 Yaş Gençler İçin kendini Değerlendirme (YSR) Ölçeği Alt Testleri Puan Ortalamalarının Sosyoekonomik Düzeylerine (SED) Göre Karşılaştırılması

YSR/SED		n	X	SS	SH	t	p
Yeterlik							
Etkinlik	Üst SED	131	3.8	1.5	0.01	2.695	0.068
	Orta SED	216	3.8	1.4	0.01		
	Alt SED	135	3.4	1.4	0.01		
Sosyallik	Üst SED	131	6.6	1.6	0.1	1.573	0.208
	Orta SED	216	6.9	6.5	0.4		
	Alt SED	135	6.0	1.7	0.1		
Toplam yeterlik	Üst SED	131	12.1	2.6	0.2	0.919	0.399
	Orta SED	216	13.2	10.5	0.7		
	Alt SED	135	13.9	15.2	0.3		
Sorun Davranışlar							
Sosyal içe dönüklük	Üst SED	131	3.5	2.3	0.2	8.333	0.0003*
	Orta SED	216	4.3	2.5	0.1		
	Alt SED	135	4.7	2.3	0.2		
Somatik sorunlar	Üst SED	131	2.7	2.5	0.2	1.003	3.367
	Orta SED	216	2.8	2.4	0.1		
	Alt SED	135	3.1	2.7	0.2		
Anksiyete-depresyon	Üst SED	131	8.4	5.1	0.4	1.490	0.226
	Orta SED	216	9.2	4.9	0.3		
	Alt SED	135	9.4	5.5	0.4		
Sosyal sorunlar	Üst SED	131	2.8	1.8	0.1	2.722	0.066
	Orta SED	216	2.9	1.8	0.1		
	Alt SED	135	3.3	2.1	0.1		
Düşünce sorunları	Üst SED	131	2.4	2.0	0.1	0.339	0.712
	Orta SED	216	2.4	1.8	0.1		
	Alt SED	135	2.6	2.3	0.2		
Dikkat sorunları	Üst SED	131	6.1	3.2	0.2	1.358	0.257
	Orta SED	216	5.6	2.9	0.1		
	Alt SED	135	5.7	3.0	0.2		
Suça yönelik davranışlar	Üst SED	131	3.2	2.5	0.2	5.481	0.0004*
	Orta SED	216	2.4	1.8	0.1		
	Alt SED	135	2.6	0.1	0.2		
Saldırgan davranışlar	Üst SED	131	10.0	5.3	0.4	1.290	0.276
	Orta SED	216	9.4	4.9	0.3		
	Alt SED	135	9.0	5.1	0.4		
+ Yıkıcı davranışlar	Üst SED	131	3.9	3.1	0.4	1.582	0.207
	Orta SED	216	3.4	2.4	0.2		
	Alt SED	135	4.2	3.6	0.4		
İçe yönelim	Üst SED	131	14.8	9.8	0.8	2.174	0.114
	Orta SED	216	16.1	7.8	0.5		
	Alt SED	135	17.0	8.5	0.7		
Dışa yönelim	Üst SED	131	13.5	8.6	0.7	2.852	0.587
	Orta SED	216	11.9	6.1	0.4		
	Alt SED	135	11.7	6.7	0.6		
Toplam problem	Üst SED	131	44.8	20.6	1.8	0.322	0.724
	Orta SED	216	44.8	17.8	1.2		
	Alt SED	135	46.4	21.0	1.8		

*p<0.001, **p<0.05, + sadece erkekler için hesaplanır.

karşın Joseph (1995) ise, sosyoekonomik düzey ile suç işleme arasında bir ilişki olmadığını söylemektedir. Ülkemizde çocuk suçluluğunun oluşumunda yakın çevre koşullarının, ailenin sosyoekonomik ve kültürel yapısının, yöresel gelenek ve göreneklerle bazı kültür kalıplarının etkisi büyüktür. Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre, 11-14 yaş grubu çocuklarda suç işleme oranının %19.5, 15-17 yaş grubu gençlerde % 54.4, 18 yaş grubu gençlerde % 18.5 olduğu görülmektedir. Suç işleyen bu gençlerin en fazla % 39.4 ile hırsızlık suçu işledikleri, daha sonra % 26.8 oranında yaralama olaylarında buldukları görülmektedir (Türkiye Adalet Bakanlığı 2001). Bunun nedeni sadece sosyoekonomik düzey temel alınarak açıklanamaz. Çocukluk veya ilk gençlik döneminde sadece ailesel etkiler değil, sosyal çevre de önemlidir. Diğer alt testlerde sosyoekonomik düzeyler arası fark bulunmamıştır. Dubois ve arkadaşları (1994), araştırmalarında sosyoçevresel deneyimlerin duygusal ve davranış problemleri üzerine doğrudan ve dolaylı etkilerinin bir arada etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmalarında çevresel durumlar, stres düzeyleri, sosyoekonomik dezavantajlılık ve özellikle sosyal çevre ile ilgili deneyimlerin çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca uyumu etkileyen en önemli nedenler olduğunu bildirmişlerdir. Şehirde yaşayan azınlık ergenlerin intihar girişimlerinde alkol ve madde bağımlılığının rolünü araştıran Jones (1997), intihar girişiminde bulunan ergenlerin içe yönelim ve dışa yönelim sorunları ve depresyon düzeylerinin de önemli olduğunu bulmuştur. O'Keefe (1997), araştırmasında lise öğrencilerinin okul ve toplumdaki şiddet düzeyini oldukça yüksek olarak değerlendirdiklerini ve bu öğrencilerin yarısının bir yıl içinde bıçaklama, öldürmeye teşebbüs gibi şiddet olaylarına okul ve toplum içinde şahit olduklarını bildirmiştir. Erkeklerde okul veya toplum içinde şiddet olaylarına maruz kalmanın saldırgan davranışlar göstermede önemli olduğu, kızlar için sadece okulda şiddet olaylarına maruz kalmanın saldırgan davranışlar göstermede önemli olduğu bulunmuştur. Ayrıca erkeklerin içe yönelim, depresyon ve sosyal içe dönüklük puanlarının daha düşük olduğunu ve şiddete maruz kalan ergenlerin davranış sorunlarının arttığını belirtmiştir.

Lise öğrencilerinin 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları sınıflarına göre incelenmiş ve Yeterlik alanında farklı sınıflardaki lise öğrencileri arasında fark bulunmamıştır (Tablo 3). Sorun Davranışlar incelendi-

ğinde, Sosyal İçe Dönüklük, Suça Yönelik Davranışlar, İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problem puan ortalamaları ile sınıflar arası fark önemli bulunmuştur. Sosyal İçe Dönüklük'te Lise 2 ve Lise 3'üncü sınıf öğrencileri, Suça Yönelik Davranışlar, İçe Yönelim, Dışa Yönelim ve Toplam Problem'de, Lise 3'üncü sınıf öğrencileri anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır.

Buna göre Lise 3'üncü sınıf öğrencilerinin daha fazla sorun davranış bildirdikleri görülmektedir. Bunun nedeni artan yaşla birlikte sorun davranışların artması olabilir. Ayrıca bu öğrenciler liseyi bitirme, üniversite sınavına hazırlanma, kendilerine meslek seçmeye çalışma gibi stresli olaylar nedeniyle de daha fazla sorun yaşıyor olabilirler. Connors ve arkadaşları (1997), 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'ni kullandıkları araştırmalarında, artan yaşla birlikte sorun davranış belirtilerinin de arttığını belirtmişlerdir. Abramson ve arkadaşları (1989), olumsuz yaşam olaylarının olumsuz benliğe ve kendini olumsuz algılamaya neden olduğunu ve bunun da depresyon belirtilerine yol açtığını belirtmişlerdir. Ayrıca içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinin ergenlerde dikkat dağınıklığı hiperaktivite sorunu için belirtiler verdiğini bulmuşlardır. Erol ve arkadaşları (1998), ülkemizde Türk çocuklarını temsil eden örneklem ile yaptıkları araştırmalarının 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'ni kullandıkları bölümünde ergenlerde, Toplam Problem ve Toplam Problem'i oluşturan Sosyal İçe Dönüklük, Somatik Sorunlar, Anksiyete-Depresyon, Dikkat Sorunları, Suça Yönelik Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar'da yaş ilerledikçe sorunlarda artma olduğunu bildirmişlerdir.

Benlik kavramı, kişinin kendisine yönelik tutum ve davranışlarla ifade edilen, kişisel değeri hakkındaki yargısıdır. Kişinin kendisinin ne olduğu sorusuna verdiği kendi yanıtıdır. Bireyin değerleri, idealleri, duyguları, tutumları gibi bütün nitelikleri içerir ve kişiler arası ilişkilere damgasını vurur (Yörükoğlu 1993). Bu araştırmada da ergenlerin kendileri hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. Ergenler, cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve devam ettikleri sınıflara göre çeşitli sorun davranışlar bildirmişlerdir. Ergenlerin belirttikleri bu sorun davranışlarla kendi kendilerine başa çıkma yolları arayabilirler. Bununla birlikte okullardaki rehberlik birimlerinin çok iyi çalışması ve öğrencilere yol göstermesi gerekir. Bu nedenle okullarda bulunan rehberlik araştırma birimlerinin görev

Tablo 3 : Lise Öğrencilerinin 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme (YSR) Ölçeği Alt Testleri Puan Ortalamalarının Sınıflarına Göre Karşılaştırılması

YSR/Cinsiyet	Puan	n	X	SS	SH	t	p
Yeterlik							
Etkinlik	Lise 1	162	3.9	1.4	0.1	2.999	0.0507
	Lise 2	162	3.7	1.4	0.1		
	Lise 3	158	3.5	1.5	0.1		
Sosyallik	Lise 1	162	6.5	1.7	0.1	0.475	0.622
	Lise 2	162	6.8	7.4	0.5		
	Lise 3	158	6.3	1.8	0.1		
Toplam yeterlik	Lise 1	162	13.4	2.5	0.2	0.703	0.495
	Lise 2	162	13.2	12.1	0.9		
	Lise 3	158	13.8	14.1	1.1		
Sorun Davranışlar							
Sosyal içe dönüklük	Lise 1	162	3.6	2.3	0.1	7.975	0.0004*
	Lise 2	162	4.4	2.4	0.1		
	Lise 3	158	4.6	2.4	0.1		
Somatik sorunlar	Lise 1	162	2.6	2.5	0.2	2.821	0.060
	Lise 2	162	2.8	2.3	0.1		
	Lise 3	158	3.2	2.7	0.2		
Anksiyete-depresyon	Lise 1	162	8.7	5.2	0.4	0.713	0.490
	Lise 2	162	9.2	4.9	0.3		
	Lise 3	158	9.3	5.3	0.4		
Sosyal sorunlar	Lise 1	162	3.0	1.9	0.1	0.126	0.881
	Lise 2	162	2.9	1.8	0.1		
	Lise 3	158	3.0	1.9	0.1		
Düşünce sorunları	Lise 1	162	2.3	2.1	0.1	1.751	0.174
	Lise 2	162	2.7	2.0	0.1		
	Lise 3	158	2.4	1.9	0.1		
Dikkat sorunları	Lise 1	162	5.4	3.2	0.2	1.527	0.218
	Lise 2	162	5.9	2.8	0.2		
	Lise 3	158	6.0	2.9	0.2		
Suça yönelik davranışlar	Lise 1	162	2.4	2.3	0.1	3.834	0.022**
	Lise 2	162	2.7	1.8	0.1		
	Lise 3	158	3.0	2.2	0.1		
Saldırgan davranışlar	Lise 1	162	8.8	5.6	0.4	2.605	0.749
	Lise 2	162	9.5	4.6	0.3		
	Lise 3	158	10.1	4.9	0.3		
+ Yıkıcı davranışlar	Lise 1	162	3.6	3.4	0.3	0.902	0.407
	Lise 2	162	3.5	2.1	0.2		
	Lise 3	158	4.1	3.2	0.3		
İçe yönelim	Lise 1	162	14.6	8.1	0.6	3.576	0.0287**
	Lise 2	162	16.0	7.6	0.6		
	Lise 3	158	17.2	9.7	0.7		
Dışa yönelim	Lise 1	162	11.2	7.3	0.5	3.807	0.022**
	Lise 2	162	12.2	5.7	0.4		
	Lise 3	158	13.4	7.7	0.6		
Toplam problem	Lise 1	162	42.2	21.2	1.6	3.279	0.038**
	Lise 2	162	46.1	18.1	1.4		
	Lise 3	158	47.5	18.5	1.4		

*p<0.001, **p<0.05, + sadece erkekler için hesaplanır.

alanları ergenlerin ruh sağlığına yönelik programları kapsayacak şekilde genişletilmeli ve okullarda çocuklara psikolojik danışmanlık şeklinde hizmet verebilecek bölümlere dönüştürülmelidir.

Ergenlerin geçmekte oldukları bu süreçte, aile, arkadaşlar ve öğretmenlerinin sosyal desteğine ve yardımına gereksinimleri vardır. Bu nedenle anne babalar, ergenlik dönemi, ergenlik döneminin sorunları, ergenlerin sosyal ve duygusal gereksinimleri konusunda bilgilendirilmelidirler. Ülkemizde, ergenlerin sağlıklı bireyler olarak yetişebilmelerini sağlamak amacıyla, erken tanı ve teşhis yöntemlerinden yararlanılmalı ve koruyucu sağlık politikaları geliştirilmelidir. Ergenlerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları ve boş zamanlarını değerlendirebilmeleri için spor, güzel sanatlar, doğa ve çevre, müzik gibi bir çok alanda devlete bağlı ve sivil toplum örgütlerince açılan ücretsiz kurs, kulüp gibi düzenlemeler yapılmalıdır.

Verilerin çocukların kendi bildirimlerine dayalı olması, katılımcıların sadece 11-18 yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği ile değerlendirilmiş olması araştırmanın sınırlılıklarıdır. Ankara ilinin sadece belli okullarından seçilen katılımcılar nedeniyle bulgular Türkiye'nin genel durumunu tam olarak yansıtamayabilir. Ayrıca araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda, ülke genelinde yapılmış çalışmaların bulgularına öncelik verilmelidir. Zaman içinde varolan değişimler ve kent yaşamının artan zorluklarıyla birlikte örnekleme daha iyi yordayan geniş kapsamlı yeni çalışmalar planlanabilir.

KAYNAKLAR

Abramson LY, Metalsky GL, Alloy LB (1989) Hopelessness depression: a theory based subtype of depression. *Psychol Rev* 96:358-372.

Achenbach TM (1991). *Manual for the Youth Self-Report and Profile*. Department of Psychiatry, University of Vermont Burlington VT.

Achenbach TM, McConaughy S, Howell C (1987) Child/adolescent behavioral and emotional problems: implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychol Bull* 101:213-232.

Allgood-Merten B, Lewinsohn PM, Hops H (1990) Sex differences and adolescent depression. *J Abnorm Psychol* 99:55-63.

Belter RW, Foster KY, Imn PS (1996) Convergent validity of select scales of the MMPI and the Achenbach child behavior checklist youth self-report. *Psychol Rep* 79:1091-

1100.

Bolger KE, Patterson CJ, Thompson WW ve ark. (1995) Psychosocial adjustment among children experiencing persistent and intermittent family economic hardship. *Child Dev* 66:1107-1129.

Brown R (1999) Assessing attitudes and behaviors of high-risk adolescents: an evaluation of the self-report method. <http://www.findarticles.com/m2248/n113/v34/5465/525>.

Clark DC, Sommerfeldt L, Schwartz M ve ark. (1990) Physical recklessness in adolescence: trait or by-product of depressive/suicidal states? *J Nerv Ment Dis* 178: 423-433.

Connors CK, Wells KC, Parker-James DA ve ark. (1997) A new self report scale for assessment of adolescent psychopathology: factor, structure, reliability, validity, and diagnostic sensitivity. *J Abnorm Child Psychol* 25:487-498.

Crijne A, Achenbach TM, Verhulst FC (1997) Comparisons of problems reported by parents of children in 12 cultures: total problems, externalizing and internalizing. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 36:1269-1277.

Decay J, Kenny M (1994) *Adolescent Development*. Brown and Benmark, New Jersey.

De Haan LG (1998) The relationship of individual and family factors to the psychological well-being of junior high school students living in urban poverty. <http://www.findarticles.com/m2248/n129/v33/20740159>.

Dubois DL, Felner RD, Sherman MD ve ark. (1994) Socio-environmental experiences, self-esteem, and emotional/behavioral problems in early adolescence. *Am J Community Psychol* 22:371-398.

Duncan GJ, Brooks Gunn J, Klebanov P (1994) Economic deprivation and early childhood development. *Child Dev* 65:296-318.

Dusek JB (1987) *Adolescent Development and Behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Erol N, Kılıç C, Ulusoy M ve ark. (1998) *Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu*, Eksen Yayınları, Ankara.

Elliot DS, Huizinga D, Menard S (1989) *Multiple Problem Youth: Delinquency, Substance Use, and Mental Health Problems*, Springer-Verlag, New York.

Gad M, Treadwell MG, Johnson JH (1980) Correlates of adolescent life stress as related to race, SES, and levels of perceived social support. *J Clin Child Psychol* 9:13-16.

Ferdinand RF, Stijnene T, Verhulst FC ve ark. (1999) Associations between behavioral and emotional problems in adolescence and maladjustment in young adulthood. *J Adolesc* 22:123-136.

Figurara-McDonough J (1985) Are girls different? Gender discrepancies between delinquent behavior and control. *Child Welfare* 64:273-289.

Gore S, Aseltine, RH, Jr, Colton ME (1992) Social structure, life stress and depressive symptoms in a high school aged population. *J Health Soc Behav* 33:97-113.

Lise Öğrencilerinin Psikolojik Durumlarının İncelenmesi

Henggeler SW (1989) *Delinquency in Adolescence*. Newsbury Park, CA: Sage.

Jones GD (1997) *The role of drugs and alcohol in urban minority adolescent suicide attempts*. *Death Stud* 21:189-202.

Joseph J (1995) *Juvenile delinquency among African Americans*. *J Black Stud* 25:475-491.

Kandel DB (1996) *The parental and peer contexts of adolescent deviance: an algebra of interpersonal influences*. *J Drug Issues* 26: 289-315.

Kvernmo S, Hayerdahl S (1998) *Influence of ethnic factors on behaviour problems in indigenous sami and majority adolescents*. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 37: 743-751.

Larzelere R, Patterson GR (1990) *Parental management: mediator of the effect of socioeconomic status on early delinquency*. *Criminology* 28: 301-323.

Lewinsohn PM, Langhinrichen-Rohling J, Langford R ve ark. (1995) *The life attitudes schedule: A scale to assess adolescent life-enhancing and life-threatening behaviours*. *Suicide Life Threat Behav* 25:458-474.

McIntosh JL, Jewell BL (1986) *Sex difference trends in completed suicide*. *Suicide Life Threat Behav* 16:16-27.

Mc Whirter J, Voltan N (2000) *Ergen ve Çocukla İletişim*. USA Publishing, Ankara.

Moskowitz D (1986) *Comparison of self-reports, reports by knowledgeable informants, and behavioral observational data*. *J Pers* 54:294-317.

O'Keefe M (1997) *Adolescent exposure to community and school violence prevalence and behavioral correlates*. *J Adolesc Health* 20:368-376.

Rowe DC, Jacobson KC, Van Deroord EJCG (1999) *Genetic and environmental influences on vocabulary IQ: parental education level as a moderator*. *Child Dev* 70:1151-1162.

Tremblay RE, Masse B, Peron D ve ark. (1992) *Early disruptive behavior, poor school achievement, delinquent behavior, and delinquent personality: longitudinal analyses*. *J Consult Clin Psychol* 60:64-72.

Türkiye Adalet Bakanlığı (2001)
[http:// www.adalet.gov.tr/istatiste.html](http://www.adalet.gov.tr/istatiste.html)

Yörükoğlu A (1993) *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları, Özgür yayınları, İstanbul*.